

Emr-i İtibarî ile Emr-i Nisbî ne demektir?

İtibarî Nedir?

İtibarî, gerçekte müstakil bir varlığı olmadığı hâlde öyle kabul edilen demektir. Yani dış dünyada bağımsız bir nesne olarak bulunmaz; fakat zihnî bir kabul ile anlam kazanır.

Mesela “sağ” diye ayrı bir varlık yoktur. Sağ kol vardır, ama “sağ ve sol” diye bağımsız bir mahlûk yoktur. İnsan bedeninin bir tarafına sağ, diğerine sol demiştir. İsimlendirme ve kabul söz konusudur. Aksi de olabilirdi.

Nisbî Nedir?

Nisbî, bir şeyin kendi başına değil, başka bir şeye nispet edilerek anlaşılması demektir. Yani kıyas olmadan bilinmez.

Mesela bir kaya çakıldan büyüktür. Ama “büyüklük” diye bağımsız bir varlık yoktur. Kaya dağa nispet edildiğinde küçük olur. Demek ki büyüklük sabit bir varlık değil, nispetle ortaya çıkan bir durumdur.

Aynı şekilde bir apartmanın ikinci katı birincinin üstünde, üçüncünün altındadır. “Üst” ve “alt” kendi başına varlık değildir; konuma göre ortaya çıkar.

Emr-i İtibarî Nedir?

Emr-i itibarî, zihnin kabul ve tasavvuru ile ortaya çıkan; haricî ve müstakil bir varlığı olmayan manalardır. Bunlar dış dünyada bağımsız bir şekilde yaratılmış değildir; fakat varlıklar arasında bir ölçü, konum veya anlam belirlemek için kullanılırlar.

Mesela: Sağ-sol bir emr-i itibarîdir. Üst-alt bir emr-i itibarîdir. Büyük-küçük bir emr-i itibarîdir.

Bunlar yaratılmış bir varlık değildir; ancak yaratılmış şeyler arasındaki ilişkiyi ifade eder.

Emr-i Nisbî Nedir?

Emr-i nisbî, müstakil bir varlığı olmayan; ancak kıyaslama ve nispet yoluyla ortaya çıkan hâl, durum veya ölçüdür.

Sağ-sol, ön-arka, büyük-küçük, üst-alt gibi kavramlar hem emr-i nisbî hem de emr-i itibarî olarak değerlendirilir. Bunlar mahlûk değildirler. Mahlûk olan sağ kol ve sol koldur; ama “sağ ve sol” kavramı mahlûk değildir. Mahlûk olan kaya ve çakıldır; ama “büyüklük” diye ayrı bir yaratılmış varlık yoktur.

Aralarındaki fark:

- İtibarî → Zihnî kabul yönünü vurgular.
- Nisbî → Nispet ve kıyas yönünü vurgular.
- Emr-i nisbî / emr-i itibarî → Müstakil varlığı olmayan, fakat ilişkiyle ortaya çıkan manalardır.

Yani: Hakikî varlıklar vardır (insan, kaya, apartman gibi). Fakat onların arasındaki konum ve oranları ifade eden kavramlar itibarî ve nisbîdir.